

JUHNU DA

dönniya forobaya sèbèn

Maaya Dönniya Da

M A - L E - J A M A N - A
fa so kelen - haju kelen - naniya kelen.

M A - A Y A - D O N N I Y A - D A
kesu 159 - B A M A K O

J A M A
Dønniya forobaya sèbèn

Sèbèn kun tigi : Klena SANOGO

Bà nydon ko 500.

Kalo saba lako sèbèn -

DEN MISEN KO NI FARI NYENA JE NI FAAMUYA SE TIGI DA

KALANBAAW

JAMA ye-tùgù kura ye, nka sèbèn kura tè ! SANKORE de tûgù yèlémèna k'a haju n'a naniya to-a nù na cùyi. Mun-nana n'o ye ? A tûgù dalen tun bë-an ka. Kalan so kàrùba min-na, o bë Tumutu de. Nyinini ni Gafe Mara Da Amed Baba mìn fara bë-Tumutu, o y'a nyini-an ka tûgù in to ale bolo, a k'a d'a ka lake sèbèn na. O de-nana ni tûgù kura da ye ko JAMA, n'o bë faamu fa so kan caman na min t'a bëe lajèlen ye.

Kun dira kura ye, nka kun tlenna bla-nù na. SANKORE ye-daba bla-wèlèn min-na, JAMA-y'a ta-o da kun na : "Fa so-tè-bà nùgù la fa cyèn yèrè-kù". Anw-kalannaw, n'an-ka fa so denya ye cyèn ye, an tè se ka fa so jama to kalanbaaliya ni miiri shuw bolo, nconaw ka tèrèfè d'a la k'a yaban. O la min-mana sèbèn kun kurumlin-sùrà-dànniya ni faamuya sira tègè la; lagosili-mana kè min fè ka da naniya nyuman kan, o k'o las'an ma, "an ka mìnyòriw jè tleba ye, ka jigi sa dibi fiyè".

sèbèn nyè kulu.

- SEBEN NYE KULU -

Kulu nyè maa : Abdulay BARI - Kan ko bolo (Ma.Dùn.Da)

Sèbèn nyè maaaw : Adama SAMASEKU - kan ko bolo (Ma.Dùn.Da)

Dose KULUBALI Kuma kàrà lasagon bolo (Ma.Dùn.Da)

Cèman JARA - Siya ni maaya bolo (Ma.Dùn.Da)

Musa KAMARA - Jinyè sira ni minèn kàrà bolo (Ma.Dùn)

Maksimèn SAMAKE - Sèbèn jènsèn bolo (Ma.Dùn.Da)

Bala Asetu KUYATE - Den misèn ko nyè kun.

Musa KANUTE - Dùn ko ni sèbèn ko bolo -

Mamadu DUKURE - Badalabugu Lise

Mamadu Lamini KANUTE Mosonin kalan so.

Amadu Tanba DUNBIYA - Karan màgà, kula (Kulukàrà).

- 5 -

D A K U N W

JAMA ! K'i na kan diya !

(Sèbèn nyè kulu) 7

Tabale ko di ?

(M.L.KANUTE) 9

Ta cyèn sènè.

(M.M.TARAVELE/U.BERETE) 11

Wagadu mara.

(A.T.DUNBIYA) 12

Biribiri-konjo.

(Dose KULUBALY) 15

So jà.

(M.DUKURE) 18

San na ja.

(A.T.DUNBIYA) 32

An ka se tigi da san na ja.

(Bènba kan dungew) 34

Denw ka san.

(BALA Asetu KUYATE) 35

Balo ni kènèya.

(Bènba kan dungew) 36

Nyèna jè-jate.

(M.L.KANUTE) 38

"DNAFLA" ka sèbèn cogo.

(Bènba kan dungew) 43

JAMA ! K'I NA KAI DIYA !

Maaw bèn man di kan kelen kan, nka kùrùnna ni kènyèka, Fula ni Kadù ni Burudamè ni Kàràbàrà bée ko JAMA. Tle bin ni woro dugu, Maraka ni Maninka ni Bamanan ni Syènafù ni Bào y'u hakilli kè kelen ye, k'i tûgù da : JAMA. Aa ! I tûgù in ka bon dèrè ! K'i na kan diya. K'i kè i tòoma nafa fèn ye. I seginna "SANKORD" min nà na, k'o ka hùranya jonjon ta fanga kun i la !

K'i kè marama fèn-ye fa so kanubaaw ni bènba kan dungew bolo ka kalan-baliya kèle, ka dànniya ni faamuya jiidi, ka fa so-jama nyè yèlèn a ka jinyè sigi cogo-dàn, a k'a faamuya ko maaya nyunnen bè baara den sèrè de kun, k'a cè siri o nyanibaaw kan ma, barisa n'o ma lafiya jinyè tè lafiya. O kàrà masurun ye mum ye : ka jinyè yèlèma dusu don fa so baara kèla n'a den misèn kulu bée lajèlen kùndù. O mana kè, miiriya shu shi t'u nyèna mini tun. Makèya ni baanaya ni jamana sùròba tigiw sen kàrà wuluya, u bë ta tugu nin bée la, maa shi t'u wùshi yurugu-yurugu,, u tè kè maa shi ka dègè susu kolonkalan ye.

Sèbèn tigiw, dàn ko tigiw, dànniya tigiw, an bée lajèlen b'an cè siri ka naniya nyuman in sèmèntiya. An bée n'an se ko kè i ka baara da kun sigilen ninun hukumu kùndù :

Kan lahalaya : kalan senw wali sèbènw, kan mabèn n'a sèbènni ko n'a da nyè ko kan, yaasa sèbènni ka mè, a latlenni n'a ròkuraya wale shi kana dogo jama ma.

Dàn ko ni sèbèn ko : nziirinw ni maanaw, kibaruyaw, poyiw, dànkiliw, nyùgùlònw, laadaw ni fòli kàràw, sèbèn dialenw farafinna kanw na, an ka kanw na gafe bòlenw lakamuni (faamu sira gafew ni dòn-niya gafew).

Baara : baara fèerèw ni mara ni kiiri ko tè taa da nyè minun kù Mali kùndù yan, k'olu lase baaara Jama ma, masin baarala fara ci kèla kan, ni sèbènw ye, bolo la baaraw ni dàn ko baaraw, iziniw ni diali yàràw, jago, mara ni kiiri daw, politiki ni fanga bolow ani foroba tònw kan.

.../...

Dònniya jènsènni : sèbèn minun nyè sinnen bè kalan den gafew
dlali ma, ani den misènw ni fa so Jama ladamuni dònniya ni politiki
miiriya sira tègè la (kiimè dònniyaw ni nima dòn, miiri sira, sùrà
sira, jinyè sira...).

Nyègàn sùsù tè baasi ye. Maa hakè mana tèmè kelen kan, hakilila
tè se ka dan kelen ma. Hali ni tinyè de bè laban, "Feere shi kèmè ka
laci! Miiriya shi kèmè ka sinaya sama!".

Sèbèn nyè kulu

TABALE KO DI

Jinyè yèlèma dunun kan bàra koy.

A kan b'i ma dè i

Wuli, wuli k'i jù

Wuli k'i muguri, fasay

(Bi kènè, i ta don fasay.

Yèrè dòn ni taasi kènè

Hàrdanya ni danbè kènè

Tinyè ni dònniya kènè.

Kènè gansan tè koy

Fa so jama kènè don kòni.

Tabale lankolon tè dè i

Jinyè yèlèma tabale don, fasay.

Dòn fu tè koy

Pan ka puruti fana tè o

Janjo kura de ko don

Dòn sen kura de ko don :

Fa so jama kanu.

Tabale in ko di sa ?

Ta cyèn dunun blal'a la.

Fa so den juguw si latununi

Fa so joli minnaw halakili

Fa so kòm, faga kèlèli.

Tabale in ye jùn wele ?

Den misèn laminen

Fa so kanubaa nyuman

Kamalen kaarilen,

Tabale b'i ma.

Dunum golobara, kamalen dunun golobara

Jinyè yèlèma dunun gosira

Jama mugurila

.../...

naasatlennen kan bosa :
 N'ka b'i ma den misèn kaarilen.
 E min y'i ban fa so jama tñyöli ma.
 Nkalon, Sunyali, hakili sunya walew këlëbaa
 N kan b'i ma den misèn kaarilen,
 E min kali kan ye fa so ye.

 Kènè y'i wele koy
 Wuli, wuli k'i-jò, fa so nyè ji cèbaa
 Tabale y'i wele
 Poyi y'i ko fù
 Janjo kura y'i ta-ye
 Nyangaran y'i ta i tògù ma.
 Sandiya b'i ma.

 E min ye barika da fa so jama ye
 K'a kanu, k'a jigi fa
 naawa laminen k'i ni ce.
 I muguri koy
 I kiribi yèrè de, fasay
 Sinin tè diya, koy.
 A tè diya jùn na sa ?
 Juguw malo don
 Sonw ni fa so joli minnaw halaki don
 O y'i ka don ye, fasay
 E min ka Alijinè dan ye
 Fa so jama Wasa ye
 jama b'i kù
 Sinin y'i ta ye fasay.

Mamadu Lamini Kanute
 (Bènba kan dungew)

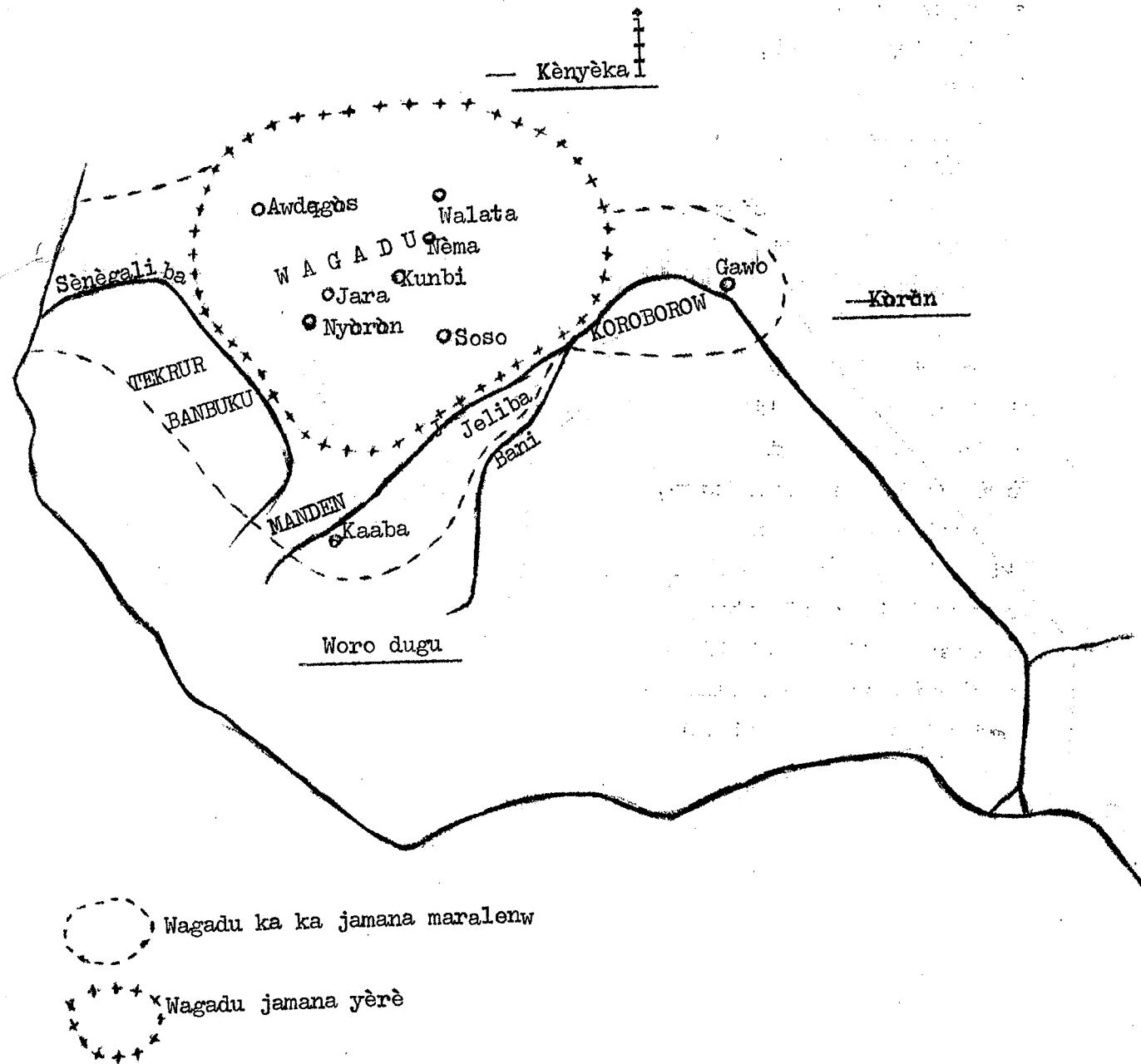
TA CYEN SEÑE

N'i y'i ka kolonya
 Foro sènè miiri jugu la,
 Ka fagon daba kè
 Ka bin juguw këlè,
 Ni fasan dusu ye,
 Ta cyèn buru kè
 Ka hami jugu dèmè
 Kunma yèlèma san sigi la
 Shi ban n'i ka jiginè
 Nalonma fa tew !

Sango ni bolo dèse
 Ni fugaruya nyèn'i fè sigi la,
 Ba den kè minsigi ye
 Häràn kolonya doni kàrà,
 ka wayiba sira minè
 N'i y'i dèmè-dèmè ka ko jugu
 Dugu nyini hakilintanya la,
 Ke fasan k'i ja tigila ye,
 Ka kàondà gwan k'i fana ye,
 Hami ni ta cyèn n'i sòn shi la.

M. M. Tarawale / U. Boroto

W A G D U P R A
W A G A D U M A R A
oooooooooooooooooooo

An ye sèbèn kàrà min ko fù, olu b'a jira ko Wagadu jamana de ka kàrà n'an ka jamana kàràw bée ye. Wagadu jujùn n'a da minè ma se ka dàm. Dàw ko a faama fùlùw tun ye Yahudiyaw ye ; olu tun b'e jago de kè. Nka san 900 Nabi Isa kù, Marakaw ye fanga minè Yahudiyaw la.

Wagadu jamana tun sigilen b'e Senegali ba kini fè bolo ni Jeliba cè, fo ka taa se Saheli ma. Wagadu faama tun b'e wele Tunka, Tunka yèrè sigilen b'e Kunbi dugu kàrà. Surakaw ni Arabuw b'a fù Kunbi de ma ko Ganata, dàw ko Gana. U labanna ka jamana yèrè wele ko GANA. Kunbi tun b'e Nèma ni Woro dugu cè, ka taa tile bin fè dànin, a ni Nèma cè tun ye kilo 80 ye.

An b'a fù yàrà min ma bi ko saheli kungo, n'o de ye kungo jirintan ye, Saheli tun tè kungo lankolon ye fùlù. San ji tun b'e na yen, jiriw tun b'e yen fana. Wagadu jamana (ni dàw k'a ma ko Gana) tun b'e o Saheli tile bin na. Kaya Hagan Sise de tun y'a masakè ye Kunbi masakè tun ma tubi Silamèya la. Silamèw yèrè tun ka dàgàn Kunbi ; u tun ka kin b'a dan ma, a n'a misiri tan ni fila.

Wagadu ka nafolo tigiya sùràla Banbuku sanu de fè. Maraku Arabuw tun b'e nyaamèw doni fini ni kàgà ni tamaro la ani feere fèn caman wèrèw, ka na olu falen sanu ni sama nyin na ani jùnw.

Wagadu jamana ye dawula sùrà ko sèbè 1 000 san Nabi Isa kù. Marakaw ka jago kè tè bi ko ye. A da minèna a ka ca 1 000 san ye Wagadu jamana kàrà kan.

Gana jamana tila yàràw

Wagadu Masakè ka fanga tun ka bon fo ka taa tila yàràw caya. Jamana dama dàw faama tun b'a ka mara kàrà.

KANTYAGA, o faama dugu tun ye Jara ye. Nyakatèw de tun b'e Kanyaga faa-maya la. Jawaraw sigira fanga na olu kù.

SOSO, o faamaw tun ye Jarisèw ye. Nka fanga labanna Kantèw de bolo.

Sumanguru de kèra Soso faama laban ye.

GALANEU, o ye sanu bù yàràw ye.

.../...

Kèlè den waraba ye !
 Dabankolo wese wara minè don,
 Ne fa !
 Nègè de y'o sonya so ni kungo cè.

Fini biri su la min ye,
 Su la dwaya !
 Su la biri kasanke kè su la,
 Ne fa !
 Saya la dwaya ! dwaya !

Dingè sani su ye min ye,
 Saya la dwaya !
 Su la don dingè sani su ye,
 Ne fa !
 Saya la dwaya ! dwaya !

kulo kan bù su la min ye,
 Saya la dwaya !
 Kulo ni wàyà ka bù su la,
 Ne fa !
 Saya la dwaya ! dwaya !

Dugawu ka kè su ye,
 nana don !
 Saya la dwaya !
 Salen kù dugawu kè su ye,
 Ne fa !
 Saya la dwaya ! dwaya !

Dose kan jan minè don,
 nana don !
 Su ko ji ma bù su ye.
 Kumikolo Dose kan jan minè don,
 Kèlè ye wara ye !

Su la taa su ko ji ma bù su ye
 Ni fien nyè kelen ye.

Lamini wara minè don,
 pana don !
 kulo ma bù su la.
 Sirakùrà lamini wara minè don,
 Kèlè ye wara ye !
 Kulo ni wàyà ma bù su la
 Ni kan nyè kelen ye

Murukùrà minè don !
 nana don !
 Dugawu ma kè su ye
 Jalakùrà Murukùrà minè don,
 Kèlè ye wara ye !
 Salen kù dugawu ma kè su ye
 Ni kan nyè kelen ye.

Biribiri konjo
 N m'a ye !
 Ne m'a ye, n m'a mèn !

DOSE KULUBALI
 (Kuma kàrà lasagon bolo).

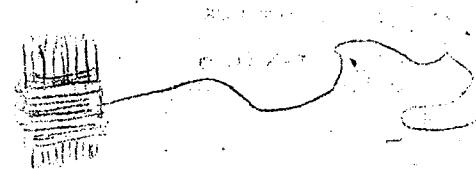
.../...

- A) joli minanw n'a daluya
 I so jo minanw
 so juli taalanw ye :

mètèrè kuruta nyè ci ye
 sumani ye.

- 1) mètèrè kuruta :
 sumani bée bée se ka
 kè ni mètèrè kuruta yé.

juru jan bée kée ka latlenni kè.

2) Juru jan

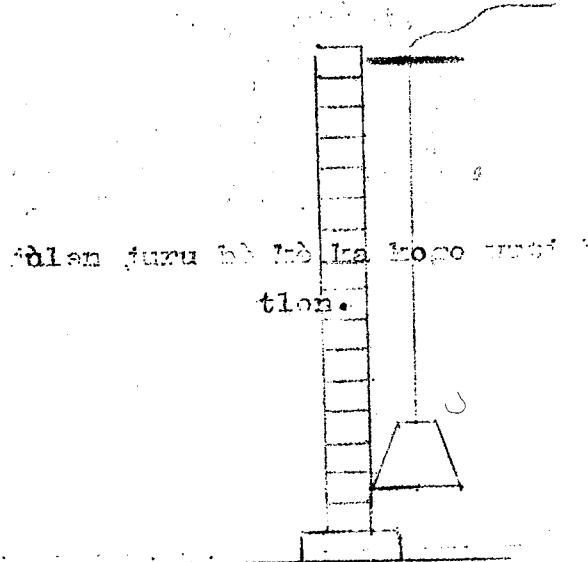
juru jan bée kée ka du
 suma, a bée kée ka so ju
 sigi ka tlen ; tufa sira
 latlennan nyuman don.

bàlw bée turu ka so ju sigi.

3) bàlw

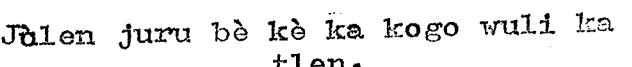
ni so ju bée sigi, bàlw bée
 turu ka juru jan melek'u la
 k'a tlen.

Jülen juru bée kée ka kogo wuli
 ka jü k'a tlen coyi.

4) jülen juru

jülen juru bée kée ka kogo wuli
 ka jü k'a tlen coyi.

Jülen juru bée kée ka kogo wuli ka
 tlen.

5) ji walannin

ji walannin ye mange
 tlennen ye, jinin lasogolen
 don a kùnù, o bée to ku lomaa.
 ni ji walannin dalen don ka
 tien, ji bée to cémancé la.
 ji walannin bée so dugumana
 dalen tlennen jira.

ji walannin bée dugumana
 dalen tlennen jira.

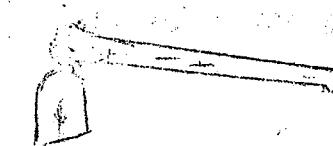
6) barilan :

barilan bée kée ka bogó
 (wali siman) ta k'a bari,
 k'a maari, k'a da kényè.

Falo :

bùgù bée sen, k'a kuru ci ni
 falò ye, a bée se ka nooni n'a
 ye fana.

8) daba :

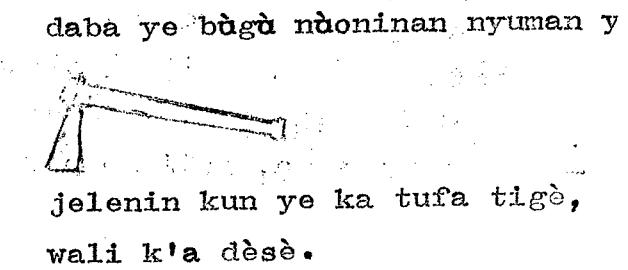
bùgù ndoninan nyuman ye daba
 ye. Nka ni siman don, pelu de ka
 fusa o la, bolo ni senté don siman
 na, a sègè ko sun.

falo ka nyi sònni na.

9) jelenin :

jelenin kun ye ka tufa tigé,
 wali k'a sèlè k'a bérè bén.
 bari caman bée tufa sèlè ni
 barilan ye, o man fusa, a bée
 barilan cyèn wali k'a ban joona.

daba ye bùgù ndoninan nyuman y
 jelenin kun ye ka tufa tigé,
 wali k'a dèsè.

10) palan :

palan bla kun ye ji, wali bugù ta ye.

ji ni bugù bë ta ni palan ye

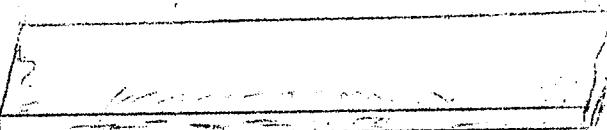
11) Barikon :

n'i b'a fè ka ji caman ta ka
bl'i kùrà, barikon ka ny'o na.
ni so ye san sùrà, jiri panparan. barikon bë kë ka ji caman
dalen barikon fla kan, o b'a to i ta, a b'a to i bë san sùrà.
bë fèrè i ka joli tù ma.

12) jiri panparan :

jiri panparan bë da barikonw
kan, walasa san fèla joli bë sùrà jiri panparan bë da barikonw
kan, ka san sùrà.

13) Muman :

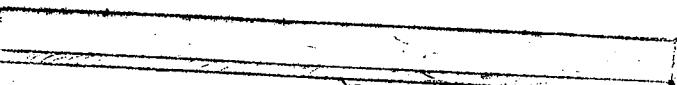
n'i bë so fan o fan mun k'a
da lakènyè, muman mago b'i ye

muman bë kë ka so mun ni
siman ye k'a da lakènyè.

14) da lakènyènan :

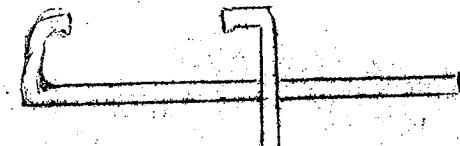
da lakènyènan ye mange
tlennen de ye, n'i bë siman
yèrèkè k'a da lakènyè so
dugumana na, wali kogo yèrè la.

da lakènyènan ye mange
min bë siman da lakènyè.

15) Ferulan :

n'i bë jiri walà ka siman
k'a kùrà, i bë ferulan kù k'u
minè.

ferulan bë kë ka jiri walà
minè k'u kafolen to

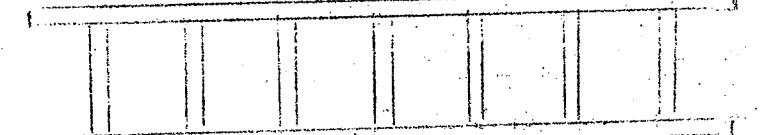
16) gongan -

a këra bùlù turu ye o,
a këra gosili ye o, a këra
penpenni wèrè ye o, gongan
bë kë ka nin bëe kë.

gongan bë kë ka fènw gosi

17) yèlèn-yèlènnan mago bë,
n'i bë fè ka yèlèn san fè.

18) sama sen

sama sen ye nègè kurunba ye
kala b'a la. a bë kë ka dugu ma
na gosi k'a geren.

n'i b'a fè ka san sùrà, wati ka
yèlèn so kan, yèlèn-yèlènnan ka
ny'o na.

19) bonboli

bonboli jirilama don ; a bë kë ka
dugu mana gosi k'a geren.

sama sen bë kë ka so
dugu mana gosi k'a geren.

bonboli bë kë ka dugu mana gosi
k'a geren.

II. jòli daluya dama dòw.

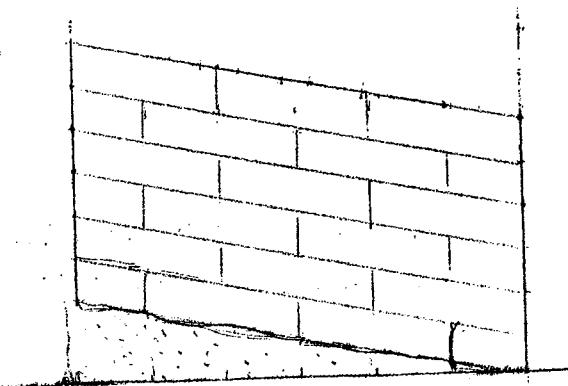
san'i k'i ka so jàli da minè, i bë fàlò ka mun-jate minè ?
 yali so bë jù k'a da nyè sin i kun fè wa ? ayi ! so tè jò-k'a da ni
 finyè wow sin kàràm, wali tle bin ma, mun na ? n'i y'i ka so daw sin o
 cogo la, finyè ni san ji, ni tle yelen bë denikan tuma caman. san j'i
 b'i tòord, tle yelen min bë don ka mèn, o bë so funteni caya. ka da ni
 finyè wofana bù fan kelen fè, o man nyi, sabu finyè tè fèrè cili ma a
 kàrà ; a funteni ko tè nàgòya.

An ka to k'an/so daw nifinyè wow sin woro dugu ni kènyèkan fan.

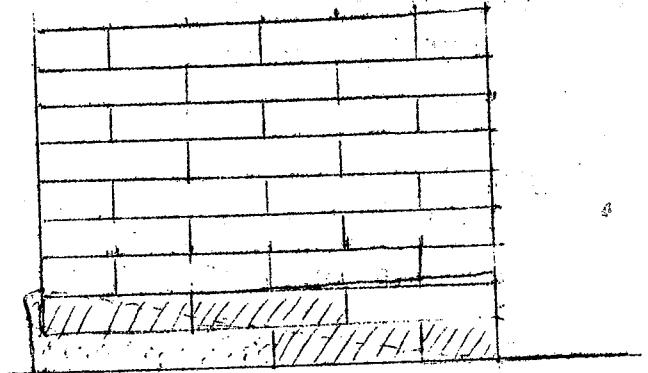
mun na so jùlaw bë dugu sen, yan'u ka tufa da-da dugu ma ka
 so ju sigi ?

n'i bë so ju sigi, a ka kan tufa sira da yàrà ka sen ka da kènyè,
 a kana kè jigin-jigin ye kun ni kun ; a kana kè worokowaraka ye yàrà
 si, nontè ju kàrà tufa minun bë so nyun, u bë kari-kari, ka finyè bla
 so da minè na.

kogo man kan ka jo k'a nun turu, nàntè jigin-jigin b'a to kogo
 yèrè barika b'a wuruba.

a) nin kogo jà cogo man nyi

b) nin kogo jà cogo de ka nyi.

ka dugu sen ka so ju sigi, kun wèrè b'o la. dugu kolo kunnana
 bë se ka da kènyè ka wo to a ju kàrà. dugu kolo san fèla fana bë
 kolo man gèlèn ka kènyè.

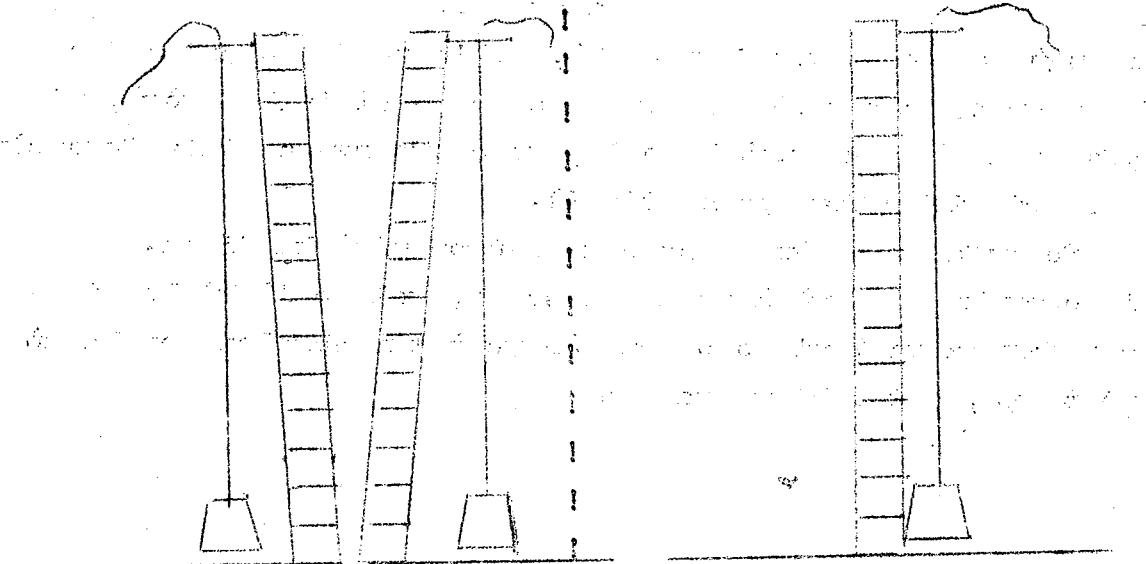
so ju bë sen k'a geren ni fara ye, wali ka tufa da-da kàrà fo
 ka se tla nyàgàn, na, nàntè sumaya fè, ni so yàrà dà cunna, kogo bë
 kari ka so pèrèn, wali k'a wuruba yèrè.

o tuma, an ka dugu sen ka so ju geren k'a kolo gèlèya a sigità.

ni so kogo ma tlen ka wuli, wali ni tufa sira ma tlen nywan

kan ani nywan da fè ka taa, ya'lli baasi b'o la wa ?

baasi b'o la, baasiba, sabu so bë se ka bin yèrè san'a ka ban
 jàla. so kolon dun nywan farati tè.

a) nin kogo jà cogo si man nyi; b) nin kogo jà cogo de ka nyi

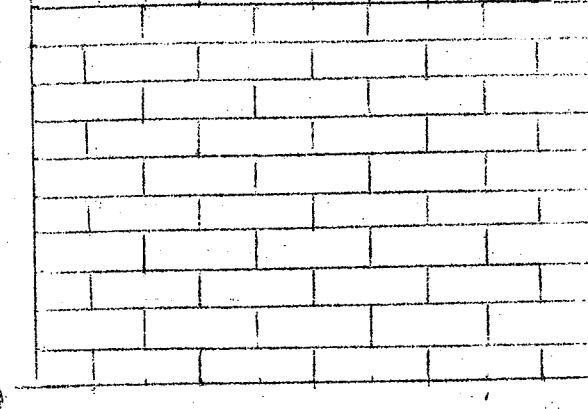
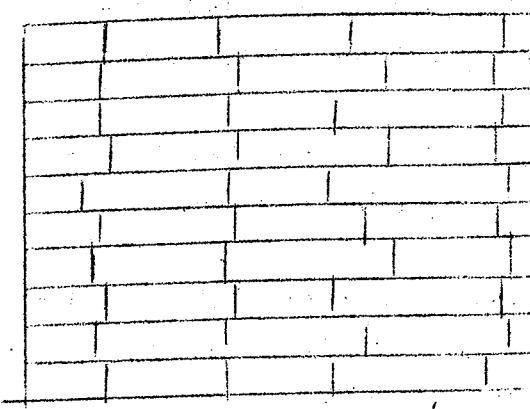
(2)

kogo wuli k'a tlen, ani tufa siraw latlenni y'an ma
 wajibi ye.

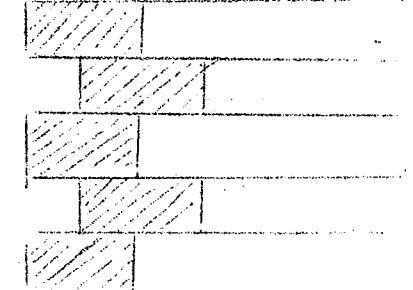
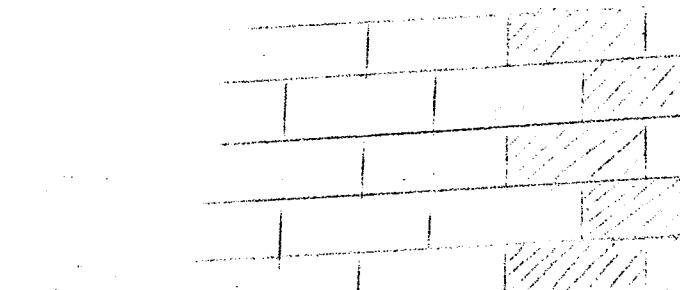
ni tufa furancèw ma fò-fò nywan kù a nyè ma, yal'o ye finyè ye
 so jà la wa ?

o ye finyè jugu ye, sabu ni so jàra o cogo la, a kèra so jaashi-
 len ye, kogo pèrèn ka teli ka so bin.

n'an b'a fè so kogo ka barika ni kolo gèlèya sùrà, fo tufa
 furancèw ka fò-fò nywan kù ka wuli a nyè ma.

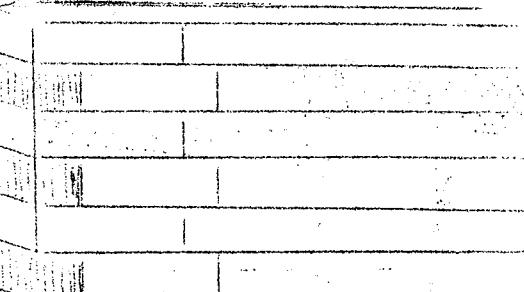
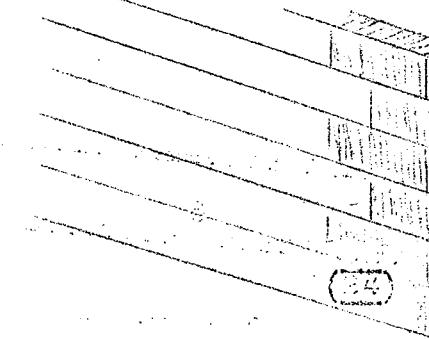

- a) nin ye kogo kolon ye : a tufa b) nin ye kogo nyuman ye : a tufa
furancèw ma fù-fù nywan^{ko} a nyè ma furancèw fù-fùlen don nyàgàn la
a nyè ma.
- ni bàgà ma don tufa ni nywan cè, yal'o tè fèn cyèn wa ? o bè
fènba cyèn, sabu tufan jalan tè se cogo si la ka nyàgàn minè.
tufa furancè mana sùrù bàgù la, kogo nyè nyuman tufa furancèw
bè maari ni barilam ye ka t'a fè.
  - fo tufa furancèw ka sùsù ka nyàgàn minè ka ji ja.
  - ni kogow kun bèn yàrà tufaw ma sogin, yali o tè kè baasi ye
tugu daw ma wa ? ni kogo kun bèn yàrà tun samalen don ka bà
nyàgàn na, a tun bè ye tan de :

kogo tufaw ka
kan ka sogin tan
u kun bèn yàrà la.

(22)

kogo kun bèn yàrà tufaw ka kan ka sogin tan de.

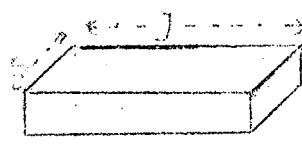
B) SO JO

tufa kiimè :

(j = jò jan = m.0,40

(s = jò surun = m.0,20

(jù = m. 0,11

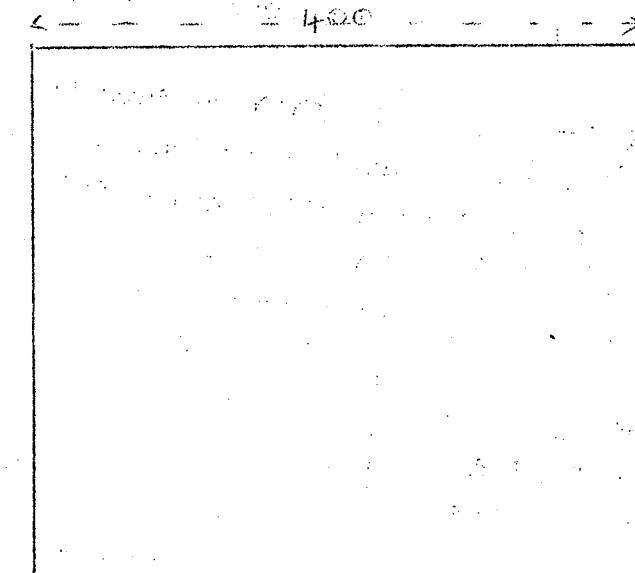
SO DEN KIIMÈ :

so kàndna (jù jan = m. 4

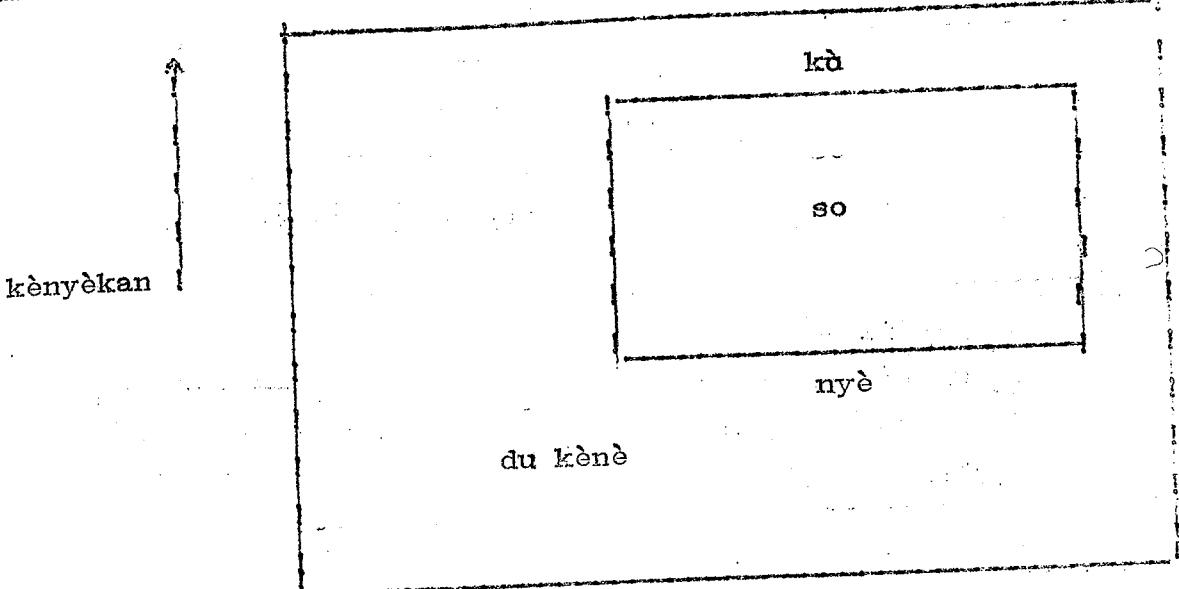
kiimè (jù surun = m.3,5

{ kogo surun = tufa sira 22

{ kogo jan = " " 25

so sigi yàrà du kònà :

so ju sigila :

1.) So kelen
ni so ju bè sigi, tufa bè da ka kè lankanni ye (ka tufa banamini).
n'i k'i ka so ju ka kolo girinya ka shi sùrà, i bè lankanni kè sira
fla ye nywan san fè.
so ju tè sigi fo bùlòw de ka turu fàlò ka juru banba, ka tufa
siraw dan tigè. a b'a sùrà so ju fan bèè sumana. o bè suma cogo
di ? o sumani bè kè ka da-so ni tufa kiimè jate minè kan.

an bè bùlòw de turu (yan) ka bù da fè :

A, B, C, D, E, F, G, H, I

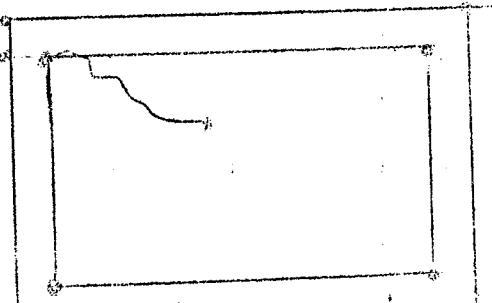
nyègèn in cogo la.

juru bè kè lamini fla ye

o tuma ; kù kan lamini

ni kònàna lamini. u kiimè

ye nin ye :

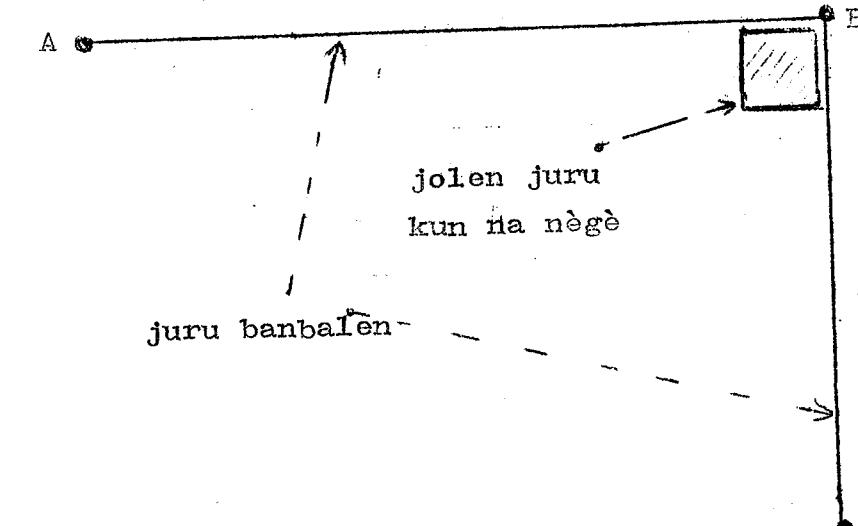

kù kan lamini : (AB = DJ = 0,30 + 4 + 0,30 = m. 4,60

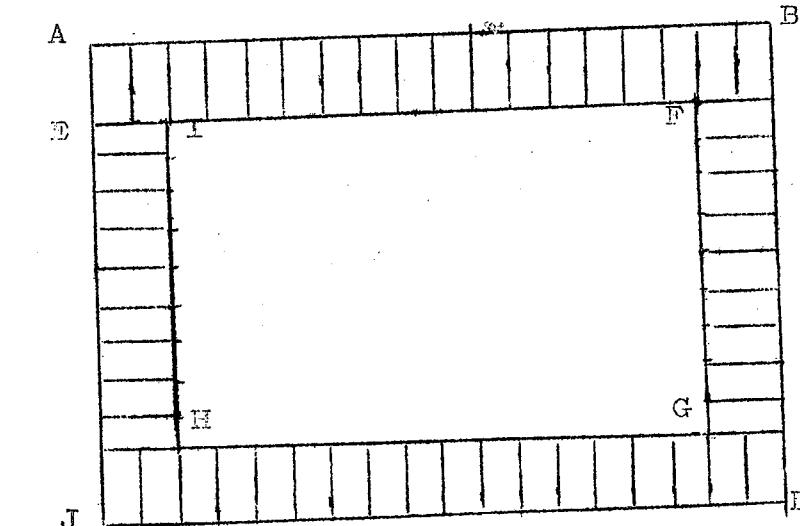
(AJ = BD = 0,30 + 3,50 + 0,30 = m. 4,10

kònàna lamini : (IF = GH = AB - 0,40 X 2 = m. 3,80
(IM = FG = AJ - 0,40 X 2 = m. 3,30

Juru lamini fla kè furancè bée ye m. 0,40 ; o bè bèn tufa jù jan ma.
Seleke kelen-kelen bée ka kan ka kè jùlen ye. O bè kè ni jùlen juru
kun na nègè ye, n'o ye jùlen cilan ye, nin nyèngèn in cogo la.

Ni juru banbara ka lamini fla kè, so ju bè sen juru lamini ni nyègèn
cè, ka se tufa tlankè ma (a dàgùyalen). Kònàna bùlòw bè-se ka bù yen
ka juru banbalen to kù kan taw bolo. Tufa bè sùrà ka da-da dinè kònà
nin cogo in na, ka bùgù don yàrà bla u ni nyègèn cè.

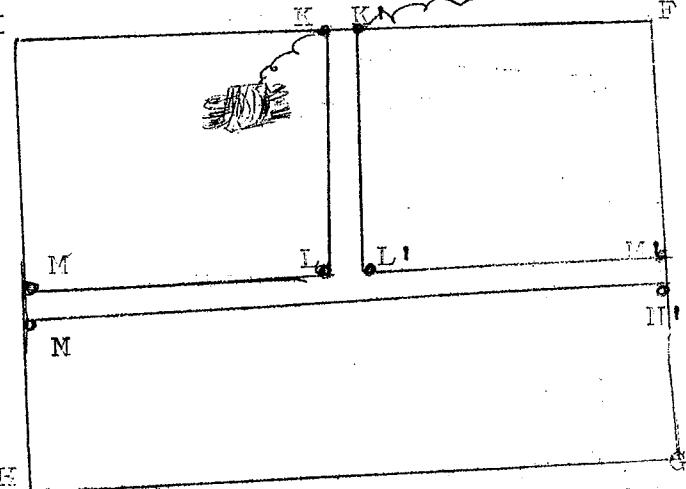

So caman :

An ka so fla n'a panpan misali ta. So kelen-kelen kiimè ka kè so ko
fùlen in ta ye, ka panpan ta kè nin ye.

$$MN = M'N' = KK' = LL' = m_0,20$$

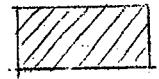
O juru furancè fana bè sen
ka se taw ta hakè la.
A tira ka tufaw da-da
falen kàrà cogo la.

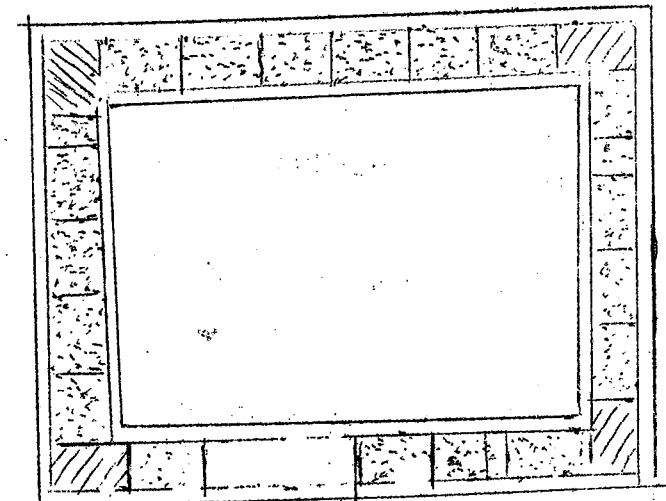
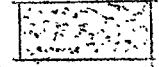
Ju sigira sa, an ka so kogo da minè, an kana nyinè ka da bla sisan
bèe, wero dugu fan fè. An k'a kàrà kè m.0,80 ye.

Ni so bèe te kè lankani ye, kogo tufa sira bè jù ju èè ma. Tufa bè
sigi selekew la fglà
k'u tlen, ka surù ka juru banba.
An bè surù ka tufaw da-da
juru da fè k'u bèe tènkun
kò bèn juru ma nyègèn in
cogo la.

seleke la tufa

kogo sira tufa

J ----->
da = m.0,80

panpan (jù jan = m. 8,20)

(kàràna) (jù surun = m. 2,80)

An ka so n'a panpan kuuru
lamini kiimè jate minè fàlù,
ka surù ka bùlòw gengen,
ninka juru banba fàlen kàrà
ta cogo la.

(Tufa sira minun bè so ni
panpan cè tigè, n'olu tè kè lankanni ye)

kù kan lamini kiimè ye

$$\left\{ \begin{array}{l} AB=DJ=0,30 + 4 + 0,20 + 4 + 0,30 = m.8,20 \\ AJ=BD=0,30 + 3,50 + 0,20 + 2,30 + 0,30 = m.7,10 \end{array} \right.$$

Kàràna lamini kiimè ye

$$\left\{ \begin{array}{l} IF=GH=AB=0,40 \times 2 = 8,80 - 0,80 = m.8 \\ IH=FG=AJ=0,40 \times 2 = 7,10 - 0,80 = m.6,30 \end{array} \right.$$

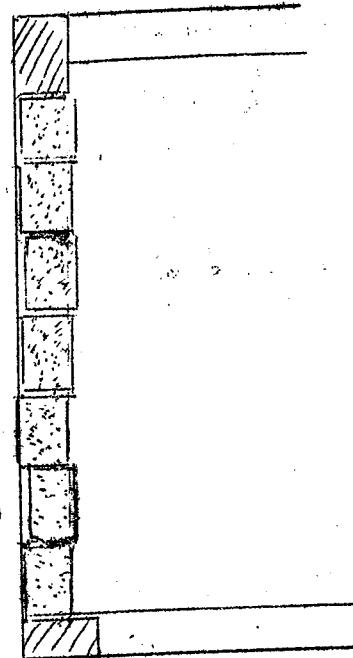
Juru lamini fla furancè mana sen ka se, an bè surù ka bùlòw gengen
ka juru banba tun, tufa sira minun bè so ni panpan cè tigè, k'olu dr
yàrà ci nyègèn in cogo la :

$$\begin{aligned} &K, L, M, N, N', -M', -L', K' \text{ cogo min :} \\ &IK = K'L'M' = FM' = 0,20 = m.0,20 \end{aligned}$$

$$IM = KL = K'L' = FM = 3,50 - 0,10 = m.3,40$$

$$MN = M'N' = KK' = LL' = m.0,20$$

O juru furancè fana bè sen ka se taw ta hakè la. A tora ka tufaw
da-da falen kàrà cogo la.

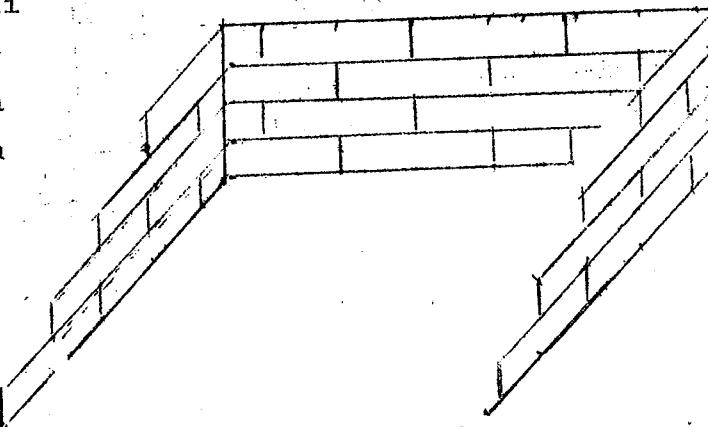

a) Nin tufaw tènkun ko ma tlen
juru ma. Tufa lnan bë juru
la. Juru man kan ka da tufa
si la.

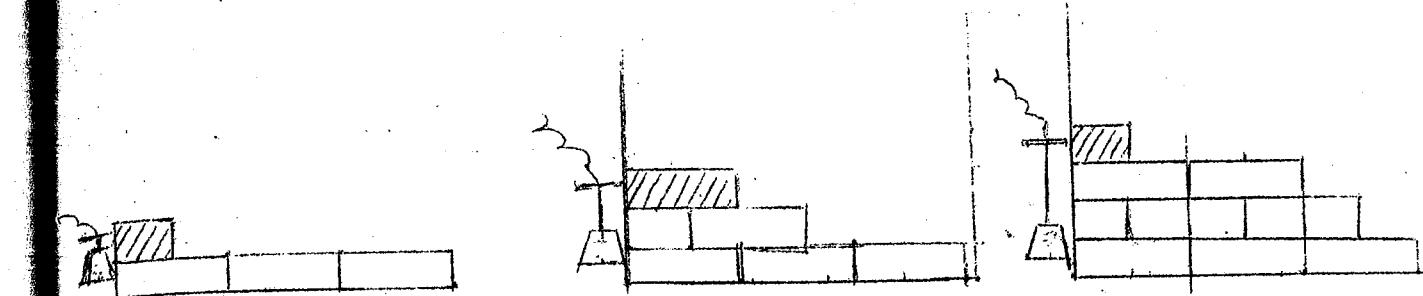
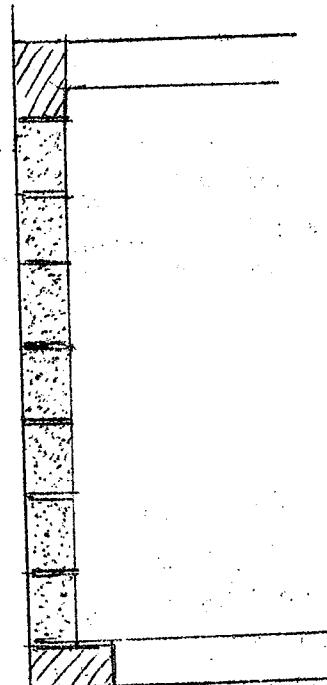
b) Nin tufaw tènkun ko bënnen don
juru la, wa juru dalen tè tufa
si la.

So kogo naani bëe wuli man di nywan fè nyè kelen ye. w'a man teli.
Kogo bënnen fla bë se ka wuli
nyùgàn fè.

An bë se k'a fàlù kù fèla
la, k'o jù ka wuli nyègèn in
cogo la.

N'i bë sira fèn o fèn da minè, tufa minun bë sigi selekew la, ani
da ni flè wo ni kogo bèn yàràw, olu bë sigi k'u fan bëe tlen seleke
la tufa fùlùw ma nà jàlen juru ye nin nyègèn in cogo la:

Tlè wo bë bù, n'a bù fan kogo sera tufa sira 12-la, a kun dan ma
mana se sira 6 la, o ye wasa kè. Da ta mana 15 sùrù, o wasara, (nka
flè wo ni da kiimè, bëe n'i bëremè ta don).

Ni flè wo ni da kun dan maw sera, jiri panparan bë da kogo kan k'a-
kun kelen-kelen tèmè flè wo, wali da kònù kan ni m.0,20 nyùgàn ye. Ko-
go tò bë jù ka t'a-fè-a da-minè cogo la..

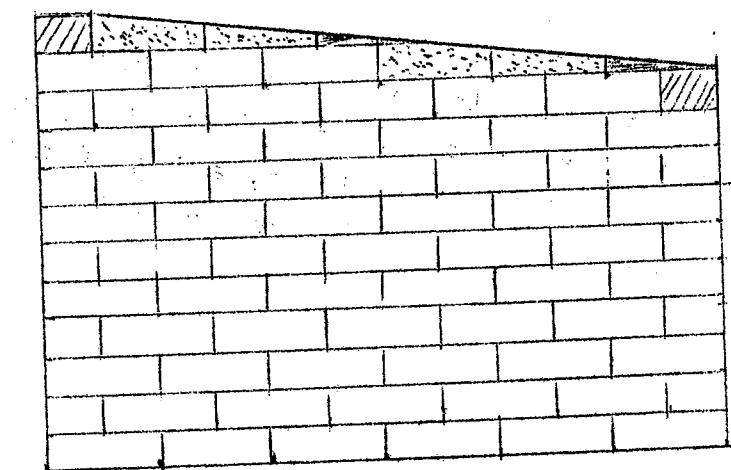
Sisan sa, kogo surun (nyè-fèla) ye tufa sira 22 sùrù; kogo jan ye
25 sùrù. Kèrè fè taw ma se coy, sabu o bë kë-jigi"-jigi" ye..

Ni kogo bë kë jigi"-jigi" ye, juru bë d'a kun fla tufa kun cè ma. I
bë sùrù ka tufa dàw dèse ka bën-jigi"-jigi" ma, ka sùrù ka dèsebaliw
ni dèselénw sigi-sigi juru ju kùrù k'u tènkun ko bèn a ma. Wo misènv,
bùgù b'o nyè. Nyègèn in b'o jira;

seleke la tufa

sira fè tufa

bùgù

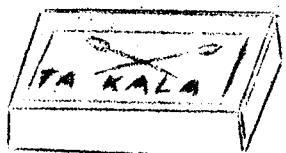

Kogo jigi"-jigi" labènni.

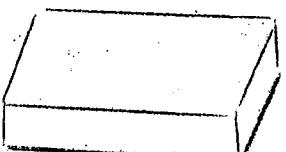
Mamadu Dukure
(Bènba kan dungew)

A N   N A   J A .

I. Fènw San na ja

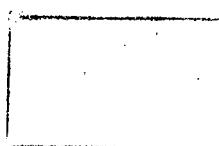
Nin ye ta kala foroko ja ye

Nin y'a kèrèw dàràù de oilen ye
O y'a nyègèn cogo nàgùman ye.

An k'an jù ta kala foroko in-kun na k'a lajè.

An bè min ye, o nyègèn de filè nin ye.

- Mun bè ja laban fila ninum bà
nyàgùn na ?
- * An nyè tè foroko kèrèw la.
- * An nyè b'a kunnala dàràù de la.

Nin ja ye ta kala foroko San na ja ye.

O San na ja ye ja ye, min bè ta kala foroko jira, a lajètù a kunnala
fè. San na ja ye fèn ja ye, a lajètù a kunnala fè.

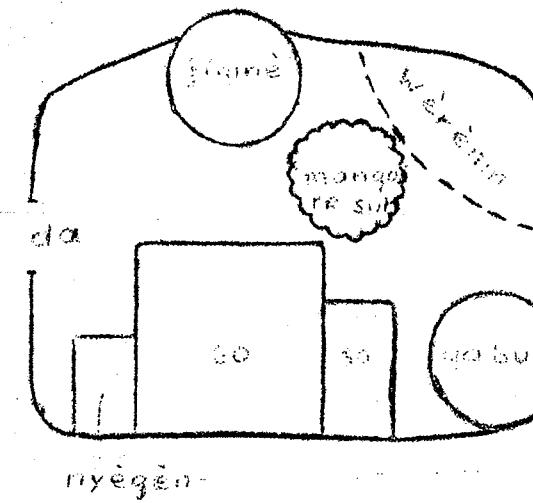
Fèn yelen a kunnala fè, san na ja b'o de jira.

2 - Famori ka du San na ja

Famori ka du bè kulu ju la.

An k'a lajè k'an to kulu in kun na, an tè kogo ye. Nka an nyè bè
sow kunnala la.

Ja in kan, an nyè bè fènw sanna dàràù
de la, an nyè t'u kèrè la.

Famori ka du lajètù a kunnala fè, ja
in b'o de jira.

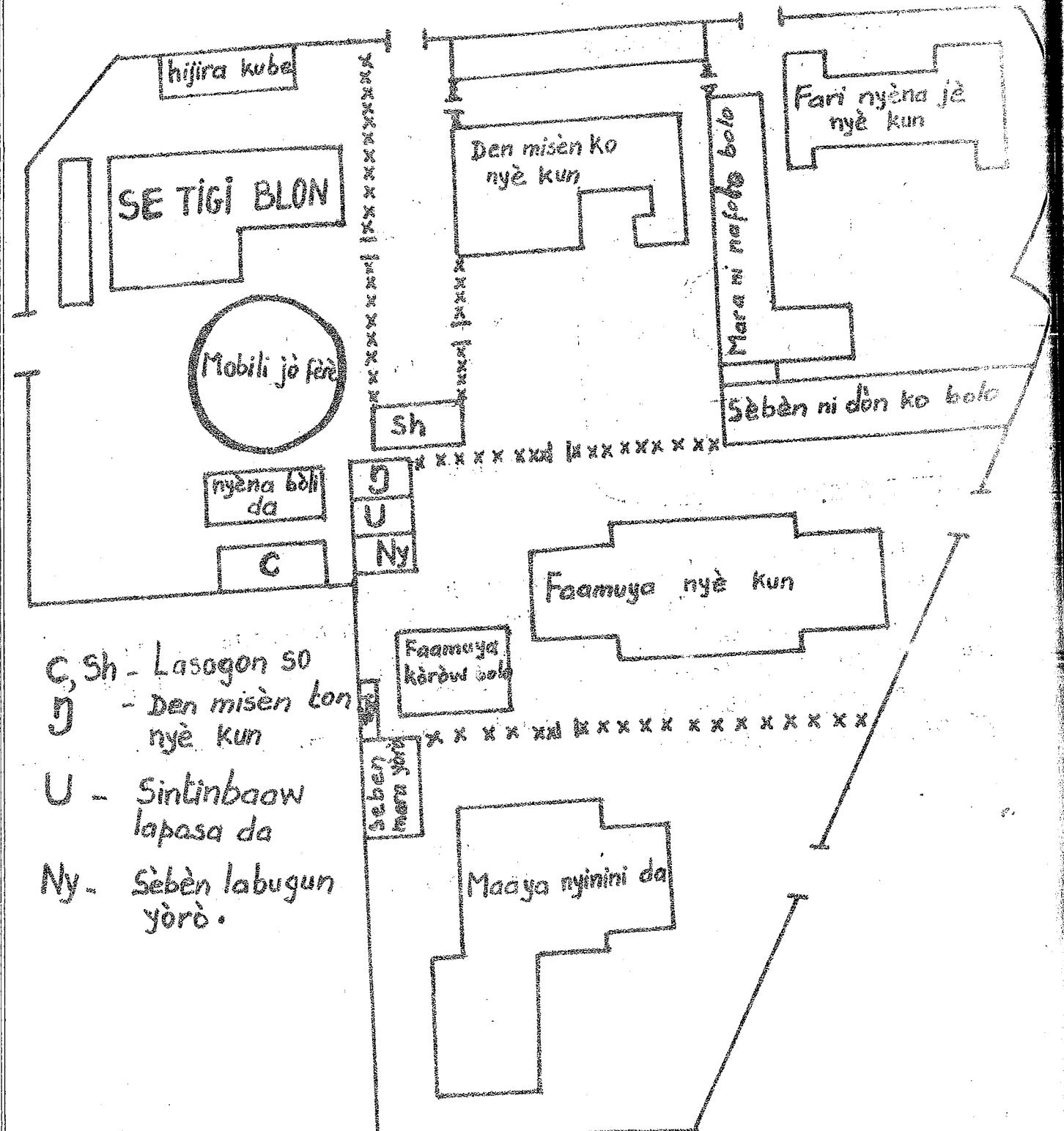
Famori ka du San na ja don.

An kelen-kelen bèe k'an ka du San na ja nyègèn.
Bèe ka du tè kulu ju la. An tè n'an yèrè kè kùndà ye k'an ka du lajè
san fè. An bè se ka min kè, o ye k'an miiri, an ka du cogo la, i n'a
fè an bè k'a kunnala lajè k'an to san fè.

San na ja kètùla, an kana nyinè kogo foyi kà, an kana nyinè jiriw
ni shè suluw ni jiginyèw kà.

Amadu T. DUNBIYA
(Karan mègù - kula-kulukùrà)

DENW KA SAN

DEN MISÈN KO NI FARI NYENA JE NI FAAMUYA

SE TIGI DA

jamanaw jè tòn min sigilen bè, o ye nyinèn san tògò da ko denw ka san jinyè bée kàndù.

o lahalaya la, an b'a nyini den ba tigiw fè, u k'u hakili to denw na u ka taa dòkùtardò sow la, u ka bolo ciw kè, u k'u jan to denw ka dumuniw na.

bolo ciw kun ye mun ye ? a dàw flè nin ye :

1 - sàgùsàgùnin jè bolo ci : o bè kè den wolo tle tan. a bè kè muso jigin yàràw la. den tugu de bè ci ; cili nò ka kan ka kè jolinin ye ; n'o ma kè, a ma nyè ; fù ka segin a kan.

2 - kukelulenin, sen sa bana, jali bana, ani fari gan bien bolo ci :

o bè kè den wolo kalo saba, a kalo naani an'a kalo duuru ; n'a ye kalo tan ni duuru sàrà, kelen vèrè bè kè. bolo ci in bè den ba ladon yàràw bée la ; a bè kè den jagi la (kaman kun ju kòrdà), sogo ni wolo cè.

3 - nyènin bolo ci : o bè kè den kolo wàorà ; a bè kè kaman kun kan sogo ni wolo cè ; a fana bè kè den ba ladon yàràw la.

4 - nzo bolo ci : o bè kè kabini den kalo kelen ; segin bè k'a kan n'a ye san saba sàrà ; o fana bè kè kaman kun, den sogo n'a wolo cè ; a bè kè jiginni yàràw la, wali saniya da la.

bolo ci ninum bée kun ye ka denw tana bana ko fùlen ninun ma. segin bè k'a dàw kan, ni denw bè don kalan na.

Kùlìsi : Denw bolo mana ci, aw bè se ka aspirini tlancè d'u ma o b'u tana bolo ci fari gann ma.

Bala asetu kuyatè
(den misèn ko nyè kun).

B A L O N I K È N E Y A

Maa tè balo dumuni kù

kènèya bè balo cogo de bolo

- ni den bayo balo ko ka nyi :
- maa kùrùbaw ka baara tè digi u la ko jugu
- den misènw bè mù diya, u bè fari sùrd ;
- kalan denw b'u sèbè don kalan ma ;
- u si ka bana man ca.

balò ko nyuman ye mun ye ?

- dun ka fa dàràñ tè
- duman dun dàràñ tè
- fari nafalan ko don

fari kolo mako bè mun na ?

- barika balow ; a ka to ni na, ka baara kè.
- lamùni ni ladonni balow, k'a mù diya kènèya la.
- kènèya balow, k'a tanya bana ma.

I. barika balow

balò muguma ni tuluma bée bée fari kolo barika :

suman kisèw : sanyà, keninge, fini, malo, kaba, alikaama,

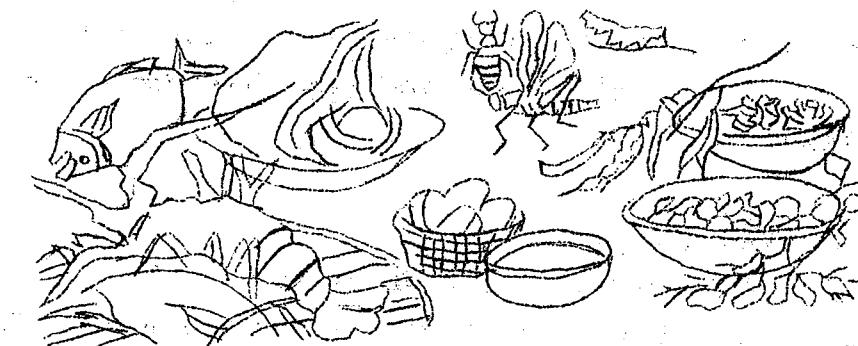
ani u mugu n'u nyènyèn.

ku jiginnenu ni jiri den mugumaw : banan ku, woso, ku, loko,

tuluma fènw : tiga ni nten ni koko ni shi tulu.

.../...

II. lamoni ni ladonni balow -

nin balow bè fari ladon, ka den misènw lamù :

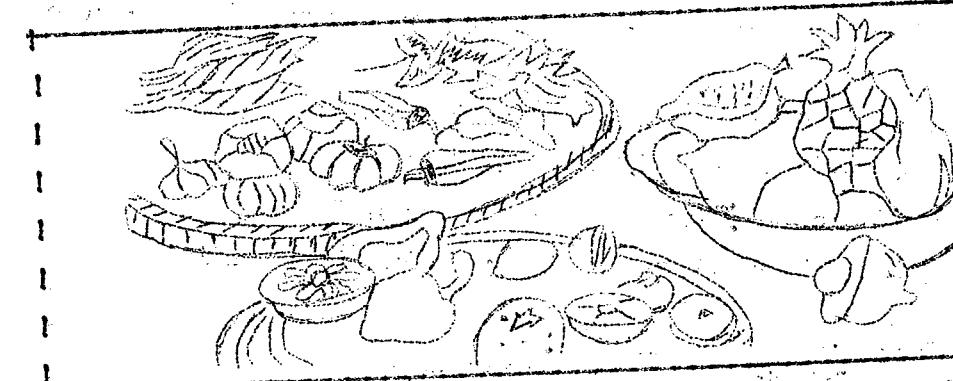
balò minum bè sùrd baganw fè :

sogo, jègè ni ji la nkàbaw, fèn nyènèmaw, fan, nùndà.

kisèmaw :

shù, tiga, bènèn ni je kisèw.

III. kènèya balow -

naw ni jiri denw bée bée fari tanya bana ma, k'a kènè to :

naw : nyuguw, tamati, nkàyàw, jaba, gan...

banan ku bulu, sira bulu

jiri denw : lenburuba, mandarini, lenburu kumun, jabibi, manje, mango-

ro buyaki, sàmdà,...

KENEYA TE TAA DO DUNNI KO NIN BALO KULU SABA BEE LAJELEN NA DON G DON

Bènba kan dungew

NYE N A J E J A T E

Daw sèbènni jate minèw kà fè, nin tlouw bè kalan den bla miiri de la, min nafa ka bon ko sèbè daw ni jate minèw famuyali la.

Nyèna jè ninun tara risiw ka gafe dù de kùnd : "expériences et problèmes récréatifs".

I. JATE GELENU

1. Ni jate den wolenfla ye

Jate den fùlòw (1 fo 7) sèbèn nyàgùn da fè 1 2 3 4 5 6 7.

U bè se ka tugu nyàgùn na ni taamashyènw "kafolan" + "ni" "dà" "ibùlan" ye ka 40 bage ; o ka nyàgùn ; a flè nin ye :

$$12 + 34 = 5 - 6 - 7 = 40$$

A kùnd bù sisan, nin cogo kelen in na ka 55 sùnd,

2. Ni Jate den kùndàntùn ye

Jate den fùlòw (1 fo 9) sèbèn nyàgùn da fè 1 2 3 4 5 6 7 8 9.

ka sùndà sigi yàndà ma yèlèma, taamashyènw "+" ni" - bè se

ka shùr'u cè, min b'a to u kafolen bè bèn 100 ma cùyi :

Ni taamashyèn ye 6 ye, 100 sùndà cogo man gèlèn ; a cogo flè :

$$12 + 3 - 4 + 5 + 6 + 7 + 8 + 9 = 100$$

Ni taamashyèn ye 4 ye, 100 sùndà cogo flè :

$$123 + 4 - 5 + 6 + 7 - 8 - 9 = 100$$

A kùnd bù ka 100 sùndà ni taamashyèn 3 ye

A ka gèlèn nk'a bè se ka kè ; i dan'ka nyinini de kè.

3. Ni jate den tan ye

100 sèbèn ni jate den tan bée ye.

Fèerè joli bè se ka sùndà ? Pèerè duuru nyàgùn bè sàndà.

Kelen flè : 0 + 123 - 4 - 5 - 6 - 7 + 8 - 9 = 100

Kelen wère flè : $70 + \frac{24}{18} - \frac{9}{6} + \frac{5}{3} = 100$

I yèrè ka fèerè saba wère nyini.

4. Kelen

Kelen sèbèn ni jate den tan bée ye.

5. Ni 2 duuru ye

2 duuru ani jate minènanw (+, -, X) bée b'i bolo.

.../...

A nyinini b'i fè i ka da ninun bage 3, 5, 15, 11, 12 321.

Misali : $3 = \frac{2+2}{2} = 2+2$

$5 = \frac{2 \times 2 \times 2 + 2}{2}$

I bè se ka 28 sèbèn ni 2 duuru ye wa ?

6. Ni 2 naani ye : Min nyinini ka gèlèn

ka da in 111 sèbèn ni 2 naani ye

A bè se ka kè wa ?

7. Ni 3 naani ye. 12 sèbènni ka nyàgùn ni 3 naani ye ; a cogo flè

$$12 = 3 + 3 + 3 + 3$$

15 ni 18 fana sèbènni man gèlèn ni 3 naani ye ; a kè cogo flè :

$$15 = (3 + 3) + (3 \times 3)$$

ani 18 = $(3 \times 3) + (3 \times 3)$, cogo nyini da ninun 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 sèbènni na ni 3 naani ye.

8. Ni 4 naani ye. A kùnd bù sisan ka daw bée sèbèn k'a ta 1 fù 10 ni 4 naani ye.

9. Ni 5 naani ye : 16 sèbèn ni 5 naani

10. Ni 9 duuru ye : 10 sèbèn ni 9 duuru ye. kè cogo fla nyàgùn jira.

$$20 = 1111 \text{ sùndà cogo}$$

1-Da saba sèbènni flè nyàgùn kùnd

7 7 7

9 9 9

Jate den wàorè ei-ka bù yen, min b'a to, sira saba daw kafolen bè bèn 20 ma. A bè se ka kè wa ?

2 - Tarabu min flè, a kèlèn bè ni sira dalen duuru ani jate den tiabali 15 ye

1 1 1

3 3 3

5 5 5

7 7 7

9 9 9

.../...

Jate den 9 ci ka bù yen, min b'a to, sira ninun daw kafolen bè
bèn 1111 ma.

III. Jate minè da fa

X. sigi yàrùmata ye joli ye

1 - Kalan den dà ye sigi yàrùmali kè ; walancan a ye jate den
caman jùshi ka bù yen ; min tora walancan o flè nin ye :

235

X ***

***

***

**56*

dolo kelen o kelen bè jate den kelen de nù na.

I bè se ka sigi yàrùmata sùrù wa ?

2. Nin sigi yàrùmali in na, dolow blala jate denw nù na.

* 1 *

x 3 * 2

* 3 *

+3*2 *

*2*5

1*8*30

Jate den minun bè sigi yàrùmali in jè, i bè se k'u sùrù wa ?

3. Nyininkali kelen in jaabi nin sigi yàrùmali in fana kan :

* * 5

x 1 * *

2 * * 5

+1 3 * 0

* * *

4 * 7 7 *

4. tlali jumèn kèra ? jate den minun ye tlali in jè, u sèbèn.

*2*5*

325

***

*0**

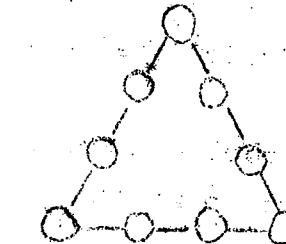
*9**

5

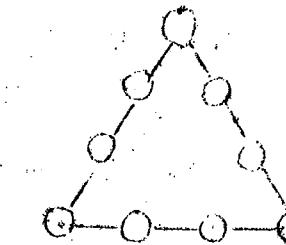
5

IV. Kèrè saba jate

1. Jate den kòrontàn (1 fà 9) ninun kelen-kelen bla koori
ninun kelen kùndà, min b'a to kèrè kelen o kelen jate denw kafolen bè
bèn 20 ma.

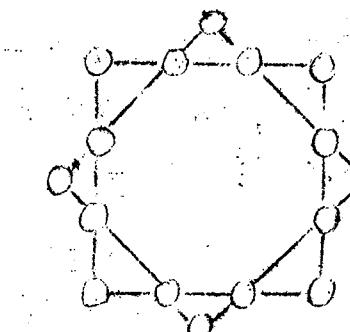

2. Nyninkali kelen in jaabi, ni jate denw kafolen ye 17 ye.

V. Dolo sen segin

Da tan ni wòordà b'ti-bolo (1 fà 16). Ju kòrdà nyègèn in na, da
kelen bla koori kelen o kelen kùndà min b'a to naani jùlen fla ninun
kèrè o kèrè jate denw kafolen bè bèn 34 ma, u kelen o kelen seleke
kun naani jate denw kafolen fana bè bèn 34** ma.

VI. Da kabana dolo

Shuya ko dà bè ju kàrà nyègèn in na :

kèrè wàorà ninun kelen daw kafolen bè bèn 26 ma

$$4+6+7+9 = 26$$

$$11+6+8+1 = 26$$

$$4+8+12+2 = 26$$

$$11+7+5+3 = 26$$

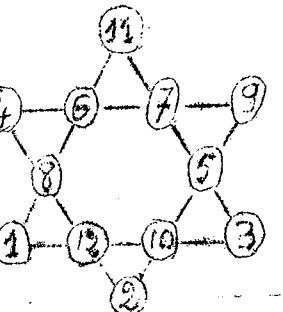
$$9+5+10+2 = 26$$

$$1+12+10+3 = 26$$

Nka da minun bè seleke kunw na olu kafolen kà 26 ye :

$$4+11+9+3+2+1 = 30$$

A nyininén b'i fè i ka daw sigi yàrà yèlèma, min b'a to-kèrè kelen o kelen daw kafolen bè 26 ma, nka da minun bè seleke kunw na olu fana kafolen ka bèn 26 ma.

VII. Sigi yàràmali nùgùman dà

N'i bolonkàni tan ye, i bè se k'i hakili to sigi yàràmali 9 jaabiw bée la.

A gundo flè : i tègè fla jan tabali kan kà gun nyègùn na.

Bolonkàni tan de bè na k'i ka masin ye.

4. sigi yàràma 9 : I Bolonkàni naaninan (ka bù numan fè), bè jaabi d'i ma : A numan fè, bolonkàni 3 bè yen ; a kinin fè, bolonkàni 6 bè yen (36) ; o tuma $4 \times 9 = 36$

7. sigi yàràma 9 ye joli ye ? I bolonkàni woloflanan kuru. A numan fè, bolonkàni 6 bè yen ; a kinin fè 3 bè yen, jaabi ye 63 ye.

(Mamadu L. Kanute
bènba kan dungew)

"D N A F L A" KA SEBEN COGO

Baara da dà sigilen tun bè Bamako kabi 1965, ko "Mago nyè kalan", dàw ko a ma baliku kalan da. O Mago nyè kalan in Sigi-kun juba ju tun ye ka sènè kèla ni baarala kalanbaliw kalan, k'u-dèndè sènè yiriwa da ni dabali daw hukumu kùnà, yaasa "sùrà na yiriwa".

Kanw sigini ko da Ùulen lajèba dà fè 1966 san kalo 3 nan, kan nyininini nun juru kèra yeleke dàw bolo. 1967 san, Dimàn ni amerikèn kan dànnna Bèrd kèra bamanan kan sèbèn cogo tu tigèbaaw ye. U ka faamuya bùra ni bamanan-kan sèbèn cogo sariya kun fàlù min ye, o da jirala nin kulu in mágùw la :

Dimàn, Bèrd, tubabu muri Balangèn, Usmani Sise, Fakùnè Li.

1967 san na, bâblen Tarawole kèra Mago nyè kalan bamanan kan da nyè Sèbèn Sintinbaa-la-belebele ye ; amerikèn bèrd kèra sèbèn in kòndà da nyè kan yèlènnèw danna tigèbaa ye. Bamanan kan sèbèn cogo Sariya n'a da nyè sèbèn, ofèn fla de jèra ka kè gafe kelen ye 1967. O sèbèn kelen min bùra nin cogo in na 1967 san, o-tora sen na fò an bè bi min na. Mago nyè kalan tûgù yèlèmana. A kèra "INAPLA" ye, ka laban ka kè "DNAFLA" ye bi ♂ DNAFLA Banena 1973.

DNAFLA Sigi kun kèra jumèn yèrè ye ? A tágù yèrè b'a fò cogo min a fùlù o ye mago nyè kalan ye, ka jama kalan an ka kanw sèbènni na, ka kalanbaliya si latunu, ka jama nyè yèlè. A flanan, ka nyininini kè kan ko sira tègè bée la (mabèn ko, da nyè ko, dàn ke ni faamuya ko fur) yaasa kan yelekew daga na bù an da la k'an taw kè dànniya ni faamuya la selan ye.

O 1967 gafe in, Mago nyè kalan O, INAPLA, a ni DNAFLA o, nin si nyininini kèla yeleke n'a dugulen si ma nyininini wèrè kè ka bamanan kan sèbèn cogo sariya sègèsègè k'a sèmentiya. Fu- tèrè ma yèlèma sèbèn in kùnà ko la ; gafe in kùni kiimè n'a biri fini nyè tora ka nùnsi yèlèma, DNAFLA fè. Cièyèn de ka fusa, gafe in, DNAFLA ka nyininini Wushi ji kelen t'a la, a kùni y'a ta ye, k'i nyè tugu k'i tlo geren, k'a nyini nyè bée ma k'a kùnà sariyaw jènsèn nùgù-ni finyè juguw kan. Ma a maa, ni bè bamanan kan mèn, k'i ye nyininini sèbè de k'a kan, kan sèbènni sariya kalantan minun bè gafe in kùnà, u tè dago .../...

i ma. Bi m'a to anw ka nyinini y'o jira, ka daluya jelen nàgùmman da jira fana ka d'a kan.

Ni DNAFLA tun m'i fili nyanan, k'i balan bamanan kan sèbèn cogo sariya shu ninun kan, an tun tè gafe in kàndu sariya shu ninun kan, an tun tè gafe in kàndu sariya shu ni DNAFLA tògùba in gási ni bere kelenye, o de kostùn, an bë DNAFLA tògù sèbèn kànkòliw ni nywan cè, an ka nyè foli la.

Dànniya ni ko mayèlèma fura dama, u ma deli ka kè sira la. N ye senkol a wali n ye domaray o t'i taja sùsàli ma, ni fili b'i yàrà.

DA NYEV SEBEN COGO

A/ Da Nyè Faralenw

1. Walelanw :

"DNAFLA" ma dan fù walelanw na. A ye minun jira o ye ni-nun ye:bè, tè, ye, ma, na, ka, kana, mana, tun, ka, man, bëna, tèna...
(bëna), wali (tèna) ye da nyè fla-de ye, (bë na), (tè na); (bëna), wali (tèna) ye da nyè fla-de ye, (bë na), (tè na); fùtaw don minun bë wale-u man kan ka nàrà; walelan jòn-jòn w tè yèrè; fùtaw don minun bë wale-lan jò da nyè, i n'a fù:

Misali :

Ni cè nana → (Ni.... na)

San bë ka na → (bë ka)

San bë nana → (bë.... na)

2. Blankù :

"DNAFLA" ko blankù ka ca, a ma da fà u la, u dun bë dàn bëe fè cogo di ka sòrà ka nin sariya in boli ? O fámuya la, tògù dàw de minènen bë blankù ye. "DNAFLA" ka blankù dàw flè =

la nà fè ma kan ye kàrà
kàndu, kà nyè bolo, furr....

Kàlásí :

Blankù jòn-jòn w ye duuru dòràndé ye

fè kan la (na nè, ra, rà), ma ye

(na, nè, ra rà), tè dàwérè ye la falen nywanw kù. N'a bùra olu la, a tò bëe ye tògùw ye; a ka ca yàrà tògùw don, u bë nyè blankù kù. O tèmènen kù, matògù dàw bë se ka nyè blankù kù.

Misali : wari bë cè kun; wari bë cè bolo, A taara so bin kan. (Kun, bolo, so bin kan), nin bëe ye matògùw ye, nk'u bë nyè blankù kù. Blankù dun ye mun ye ? Blankù ye da nyè ye, min da kun don, n'a nyè ci belebele ye blankùya ye.

3. Cogow :

"DNAFLA" ko matògùw n'u nà cogow tè nàrà, u bë fara ; tògù ni majamu dun bë doroko tuma bëe, i n'a fà tògùw dama, n'olu bë nàrà, a ka fù-la. Dorokolenw bëe kan bë mabèn. Sùsàli bë mabèn. Sùsàli bë "DNAFLA" ka o jate minè na.

Misali : (ji suma), (sira tiennen)

4. Da nyè minun bë cogoya jira.

(kè cogo, waati, yàrà, sababu...)

Misali :

A kè cogo	→	cogo
A na kun	→	kun
A na tuma	→	tuma
A nafama yàrà	→	yàrà
ani dà wèrèw....		

U tò jumèn de bë ko ? O ma dàn ! O tuma, nin sariya dun bë boli ka dan yàrà jumèn ?

O tèmènen kù, (cogo, kun tuma, yàrà) nin bëe ye tògù de ye. Kun y'u ni tògù tòw dan fara ? Kun si t'u n'olu dan farali la.

5. Fàta ninun n'u bù nywan ko.

mùgù	o	màgù
yàrà	o	yàrà
a mèn	o	mèn...

6. Da nyè kfafolen minun nyè

ci ye wale ye, n'u ni walelan (ye) don.

Misali :

A bë wari sùrà → A ye wari sùrà.

Kòlùsi :

Nin sariya caman ye gwansan ye, kun si t'u la mágà tòorà kù,
sabu, a dan ye i ka da nyè nàràtaw jira k'u tòmà ka bù da nyè tò bée
cè la wali k'u sariya sigi ka dan danma dònnin ma.

O tèmènen kù, bamanan kan dege denw tè se ka nin sariya lanko-
lon ninun boli, n'u ka faamuya ma jiidi maben sira tègè la, f'u ka
nin da nyè sugu ninun bée si dòn, k'u bée danma dòn, nàntè u tè se ka
sariya ninun mà ; o dun tè nyè kalan kun taala janyani kù gwansan.

... / ...

B/ DA NYE WALI KE FEN MINUN NOROLEN DON

1. Farankaw :

"DNAFLA" ko farankaw ka ca, a m'u da fù. K'u ni da nyè bée nàrà. A yo
minun ko fù, u flè nin ye :

- Caya : -taamashyèn

- w -

Caya taamashyèn dan tè (W) ye, (-un) fana bée yen.

- Wale yélema farankaw :

- ra (-la, -na)
- len- (-nen-)
- tò - (A botù don)
- la (-na) - (A bée bolila)

"Bùnna farankaw ka ca

("DNAFLA" ka fù - la)

- la - (- na)
- baga
- lan(-nan)
- li (-ni)
- * - lango
- ya
- tò
- ta
- ntan
- bali
- mar
- man
- * - landi
- nti
- ba-
- nin-
- kè- (-cè)
- muso
- den
- ani dà wèrèw.....

... / ...

• Wale nyè farankanw

la

ma

"DNAFLA" hakili ma cè farankan ye, wal'a ka nyinini ma se yen : (-man-)

misali :

jan+man+jan, cèmancè, jànnjanjàn,.....

"DNAFLA" ye da nyè dàw fara farankanw kulu kan :

(muso), (cè), (den), (tigi),.....

Nin si tè farankan ye tògù kù ; farankan tè da nyè ye, dama kàrò
janjàn t'a la. Kuma kè fèn don. Farankan faamubaliya fili ye "DNAFLA"

sùrà nin yùrù in na.

(landi, nandi, mandi, lango, nango, mango) nin kelen-kelen si

tè farankan kelen ye, fù fla :

- la (-na) ni (ango)

- ma) (-ndi

Sabu, farankan caman bè se ka fara da nyè kan, i n'a fù :

ladonbaantanya.

2. DA-NYE-Kafolen minun nyè ci ye wale ye n'u ni farankan

-ra(-la,-na) bè se ka jè :

"DNAFLA" y'a fù ka tènè da nyèw farali sariya kànà, ko : "nka ni da nyè kafolenw ni (ye) bè se ka fù, u tè nàrà".

A ye nin misali ninun di :

a bè nyèsigi → a nyèsigira

a bè daminè → a daminèna

a bè dayèlè → a dayèlèla

ko nka :

a bè vari sùrà → a ye vari sùrà.

kun ni ju si tè nin sariya in na, sariya kuntan tè tèm'a kan,
Sabu a ko faamuya fereke sira ka ca.

N'a fùra :

baara bè da minè.

taamana bè nyè sigi

kuma bè nyè fù....

(da) ni (nyè) bée de ye wale nyè da-fa-ye ; u hakilima kàrò de
b'u la yan. Sèbènni cogo dun man kan ka sinsin kàrò ko kan.

O tèmènen kù, nin fù cogo ninun bée kàrò ye kelen ye..../...

An k'u sèbèn cogo mafìè "DNAFLA" ka sariya la :

(cè bè kuma nyè fù - cè ye kuma nyè fù).

(Kuma bè nyefù cè fè - kuma nyefùra cè fè).

(Kuma nyè bè fù cè fè - kuma nyefùra cè fè)

O-tuma, da nyè kafolenw (nyè) (fù) sèbèn cogo bè nànsi yèlèma de.

Misali min b'o sariya lankolonya, dan si t'a la, sabu, kuma sen nin ni (ye) bè taa, o kuma sen kelen bè se ka yèlèma kun sira fè k'a ni farankan-la (-na-ra) jèlen-to. Poyi wèrè tè yan kuma sen yèlèma cogo kù, sira fla la : kè sira ni kun sira.

misali :

cè ye vari sùrà - vari sùràla cè fè.

karan mogo ye kalan da bù - kalan da bùra karan mùgù fè.

3 Da nyè kafolen minun nyè ci ye matògù ye

a) - n'u sintin ko kérènkérènnen don bérè-bérè.

misali :

nègèso. (sabu a tè se ka fù) - "nègèfali"

sayijiri (" " ") "murajiri"

dògòkun

baaranyini

dùfarankan

- dorokolen minun dàw kèra laada ye

misali :

Kunkolo, nyènafin ; dugumafen.....

K'a fù ko "nègèso" n'a nyègùnnia dorokolenw sintin ko kérènkérènnen don bérè-bérè, ko sabu a tè fù "nègèfali", wali "nègèfalo" ye kan ko faamuya kalantan de ye, sabu, kan b'i ko jiri de, a bè falen, ka jiidi, ka cùrù, ka falen kura ye.

Dorokolen dà ye kura ye kan mènbaa dàw fè, kùrùlen don a mènbaa dàw fè. Nin da nyè masina ye kura ye bi, sinin a bè kè dugulen ye, dà wèrè ye dugulen ye bi, sinin o bè se ka tunun pew. O kuma, dorokolen ko la, nin ye kérènkérènnen ye, nin ye dugulen ye, wali laada la fèn ye, o tè sarati ye ; wa dan fara t'o sira fla la bananan kan mènnaw fè, kuma tè a degebaaw ma.

O tèmènen kù, (kunkolo "nyènafin", "dugumafèn",) n'olu ye

.../...

laada la fèn ye, mun bè ("nègeso", "dùgòkun"; baaranyini"...) bali ka k'a ye ? Nin dorokolen kulu fla bée kelen, laada la ko fan fèla kolon tè tèm'a kan, ka d'a kan fana kan fùbaa n'a sèbènbaa bée ka faamuya n'u ka dànta tè da kun kelen na.

O bée yèrè k'i bù-yen, hali ni kan m'a fù fùlù : "nègè fali, "nègè yelen", "nègènànd", a y'a daga-a ka fù :

(muso kun), (da kun), (so kun), (sogonin kun), (den misèn kun da), (sen kun), (kaman kun), (nyè kun), (kù kun), (kan kun), (nèn kun), (kogo kun), (sinan kun), (tugu kun), (falen kun), ...

(nègè juru), (nègè sinsan), (nègè jùlakù), (nègè den), (nègè ji), (nègè kisè), (nègè kurun), (nègè sira), (nègè bo), (nègè bon), (nègè falafala), (nègè bolò), (nègè fin), (nègè tigè nègè), ...

- W'a t'a bali a ka fù :

(nègè si), (nègè kolo),

ko-min a m'a bali a ka fo :

(nègè sèngèrèn kènè)

hali ni (nègè) ni (sèngèrèn) dorokolen tè yen.

- Dorokolen minun farankan (-ya) ni (-ni) nyùgònnna bè jè.

misali : dannaya, binkanni, farafinya, ...

Dan fara kè kun jumèn bée nin dorokolen ni taw cè ? Dorokolen sugu bée ni farankaw bée se ka jè.

Nin sariya b'a jira o tuma, ko dorokolen tû-fèn o fèn, minun ni (-ya) ni (-ni) nyùgònnna tè, olu tè nùrà. Il'o don, a kà tò saherijamana, bamanankan,

b) Da nyè dorokolen minun bée minè kelen ye kan maben, wali siginywanma sira fè.

- n'u matùgù dama don

misali.

sahelijamana, bamanankan,

- ni matogo ni vale don, (wali wale bónna)

misali :

jirituru, bamanankan mènnaw,

.../...

- ni cogo bée shùor'o da nyè masina ninun cè la :
misali :

San sabatura, wale nyuman dòn baliya. Ni kan ko faamuya tò k'a jè tè, nin sariya in sèbèn kun si tè, sabu, bamanan kan dorokolen kúurukaara bée bée minè

kelen ye kan-mabèn ni sigi nywanma sira fè. Nka "DNAFLA" ye dan fara kè nin bée kù ; an k'o dan faraw maflè :

"Ni matùgòw dama don, ani matùgù ni wale (wali wale bùnna)."

Dorokolen kàrà, wale bée bù waleyia la kakè matùgù ye, ni dorokolen yèrè ye matùgù ye. Nin yàrà in na, wale bùnna yèrè ye mun-wèrè ye matùgù kù ? Nin sariya in fana kun si tè, w'a ci ka yèrèkè, sàfulenyà don.

4. Da nyè kafolen minun kelen don ni matùgù hi blankò ve.
- laada la fèn : ni laada la fèn don.

misali : sanfè, duguma,

Nin sariya in t'a dama sariya sèmentiyalen ye. A ni fàlen kàrà dàw bée nywan sàrà da kun kelen na. A bée se ka minè matùgù dorokolenw fè (uka misali fla-talen : (sanfè) ni (duguma), olu tè dorokolenw ye), "laada la dorokolenw fè, ... O tuma, sariya in dama sigi kun tè.

Kolosi : Da nyè kafolen

Da nyè kérènkérènnem bâlen kù, "DNAFLA" y'a fèsèfèsè ko kafolen dow de, mintun kéra laada ye, olu de bée nùrà ; o kùrà ye ko dà wèrèw bée yen (olu na k'e n'u kérènkérènnem don bérè-bérè, wal'u ye laada la fèn yèrè ye), nk'olu tè nùrà. Sariya da kun 3 nan bée yèrè bée daluya fla de bolo, "DNAFLA" ka jate minè yèrè la. Dorokolen, wali da nyè kafolen jan o jan, ni "kérènkérènnem" tè, wajibi a na k'e laada la fèn ye ; ko y'o fla dòrùn de ye, "DNAFLA" kòni ma sira wèrè-jira. An ka d'a la, kisè tè jaba la. An tè se ka "laada la dorokolen" ni dorokolen kérènkérènnem sariya kuntan jate minè ; an b'u sen bù ko tò bée la.

• N'a y'a kòldisi, "DNAFLA" ma dan sigi si kè da nyè dorokolenw hakè la. A m'a fù da nyè dorokolenw bée nùrà ka se fù fla, wali saba ni naani ma. O kùrà ye di ? O kùrà ye ko da nyè dorokolenw cayara cogo a cogo, u bée bée nùrà ka d'a ka sariya shu ninun kan.

.../...

o Dorokolen ni da nyè kafolen sugu wèrèw bè kù (an-bè na o-bèe jira), minun tè sariya fòlen ninun hukumu kàndù, "DNAFLA" dun m'u bérèma sariya sigi. Olu sèbènni bè kè cogo di ?

A/ Da nyè dorokolenw :

- wale ni matùgù (ni fèn wèrèw) :

misali : (kari + muru)

- wale ni (n) ni fèn wèrèw -

misali : (diya + n+ye+fèn) ; (diya+n+ye+ko)

Dorokolen ye mankutu ye.

misali : muso (den+misèn) ; cè (kolo + kunba)

B/ Da nyè jèlenw :

1 - matùgù jèlenw -

misali : (dunun + Kala ; nkèlèn + so ; fali + da).

2 - matùgù ni wale jèlen -

misali : (dugu + nyugu ; sa + kumu).

3 - Kèrènkèrènnan kuluw -

misali : (ko + sèbè ; ko + nyuman ; ko + Kura ;

sèbè + kàrdù . . . . ; sisan + nin + nà ; fura + dan + ma)

4 - kuma sen jèlenw -

misali : (cè tè muso tè ; kuma na n'k'i fù)

5 - da nyè flaninw -

misali : (kura + kura ; kala + kala ; k'a fara + fara).

"DNAFLA" ma sariya si sigi nin da kunba in na ! Na sùrò o kàrdù ye ko da nyè jèlenw si ni si tè nàrù ?

An bè "DNAFLA" ka sèbènni cogo lagosili kun cè ni min ye, o ye nin ye :

"DNAFLA" ka sèbènni sariya ninun, u ka ca nyiginyaga ; kun ni ju t'u la, nàguya ni daluya kisè kelen t'u la. Utè se ka sabati jama fè.

"DNAFLA" yèrè ma se k'a ka sariyaw sabati, a b'a yèrè sùsù kadaw. A ka sèbèn kèlenw b'o seereya. An k'a ka dege den gafe yèrè ta misali ye "kalanjè ni sèbènni", k'o kàndù da nyè dorokolenw sèbèn cogo maflé, a yèrè ka sariya sira tègè-la.

DNAFLA Ka yèrè sòsò

U y'a sèbèn cogo min : U ka sariya ye sèbèn cogo min fù

Nyè		
9 -	10	Kami kili
13 -		namasa sènè
17 -		Kaba Kisè
18 -		Kaba sènè
19 -		I se ko
22 -		tiga foro (shinyè 2)
23 -		tiga foro sènè
24 -		juru sarabaliya
		juru sara
		wali nafolo
		kù mòn
27 -		nègèso boli sira
29 -		wali fèn
31 -		danni sanji
32 -		dàràmè dàràmè jate
33 -		tama tama jate
34 -		niwakini kisè
		asipirini kisè
		joli fura
		su rò-barò
		woro san-kuma
		ka-a tògù-da mògù la.
		nyèdon kan
35 -		daa ka kùrè kèlè
36 -		kuma sèbènnen
37 -		an b'a jateminè
39 -		kuma sèbènnenw
		faden sago
		mali warì
		miliyàn ko
		... / ...

	tama jate
	tama hakè
40 -	fula fèèrè
	u ye fulakè kù bù
	bamanan fanga
41 -	lènpo ko
	Zanwuye kalo
42 -	forolabèn baara
	solabèn baaraw
	còocòokalo
	sokù fè
	badingèji
	nkàku feerew
	nsaban bolow
	jirifuraw
	nyùni juw
44 -	ji sigi yàràw
	nyaman fili yàràw
45 -	si la ntumu
	kùnd kumaw
46 -	sèbènni nd
47 -	nkùri ko fùra
48 -	nafa kumbàra
50 -	cikèbolo
	tù k'a jè
37 -	tòkajè
	... / ...

/ ANW KA SÈBÈNNI COGO SARIYA /

Da nyè ye mun'ye ? Da nyè ye kolo, wali kolo ni farankaw jeler

ye :

misali :kolo

mùgù

jan

taa

kolo ni farankawmùgùya, mùgùntanlajanya, janmanjanlataa, taali

Da nyèw sèbènni sariya :

Da nyè bée bée sigi a dan na, si tè nàrd si la :

misali :

- nègè so ; don ka bù

- san saba ntura ; ji-kan kurun ; ...

- Foroba nafole dun ye janana nyè mùgù jugu baara-de ye .

Minun bée nàrd, ani tugulan bée kè minun ni nyùgùn cè, olu ye dan na ke

ye :

- Tògù jèw (mùgù, bagan, dugu, wali yàrà tògù jèw)misali : Bablen, Danfin, kùndbugu, jigisèmè

- (n) ye nàrdlan ye minum cè :

misali : singinfè, flankafò, furancè, dankan,- Tugulan (=) bée kè minun cè :

Da nyè flaninw = (minun flanan bée fàlà-kàrd mafla)

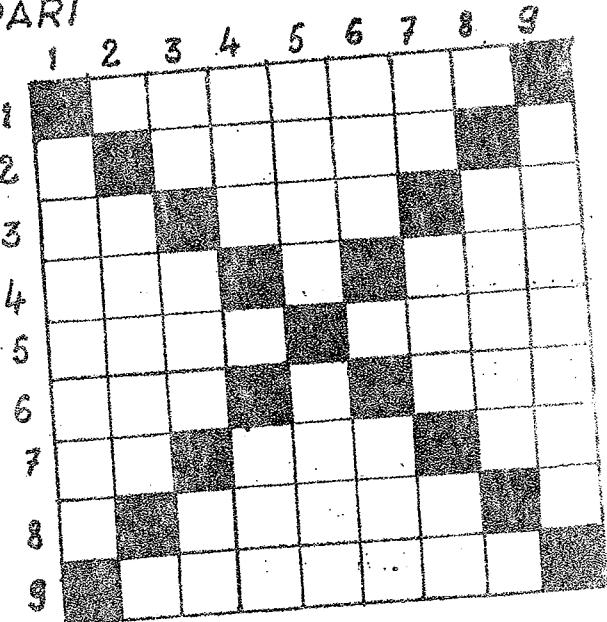
misali : kùnùnin y'i pan-pan, ka nyù sogin-soginkala-kala cè la, k'a ban pew-pew.Nka : A tlala ka cencèn yègèyègè, ka mènèmènè bée kunun férètètè,ka taa sùgùsùgù.Bènba kan dungew

NTENPARI

Dalen

1. — A nalen bë jinyè sen
minè a bosobaaw ye. — 2. — kò-
nòw ka so dlalen. — 3. Nònà*—
krecyènw ka kira. — Blankò.
— 4. A tè kònò fè, nk'a b'a den
bolo. — A tè dò wèrè wolo ntè-
gènè kò. — 5. Dugawu laminè
kan. — I ni maa min ka kan
si la. — 6. U bë sènè nakò la.

— Ban kan. — 7. Farankan* min
bè bò yòrò fò. — Maa min sago
t'a yèrè la. — Nònà. — 8. Sigilan.

9. A bë se ka pan nijimini
ye, a b'o de min.

Jolen

1. — Maa dan fini laban. — 2. I muso dògò. — 3. Nònà*—
Min bë shu ni nyènama cè (caman). — A woyò ka telin ba woyo
ye. — 4. Ban kan. — Ji dan ye ale kòròla ye. — 5. Mòriw
ka dabali ji. — ka fan lai. — 6. (Ka) segin sind*. — Kasa
minènan. — Nònà. — Ji kènè woyobali. — Tugu fèn*. — 8.
Maaw bëe jè tòn. — 9. Naani bònna dò don.

★ ★ *

nònà : ne, i, e, de, ou...

blankò : A bà sugulà (kan, fò, ma, ye...).

farankan: cè + ya → cèya (nim, man, ntan, la...).

sind : (#) nyuman sind ye juguman ye.

tugu fèn : Nai ni Zan. (ani, nka, sabu, ka d'a kan, ...).

JENSÉNNI

Maaya Dànniya Da ka Jènsènni bolo,
an'a dèmè nyùgùn Dàn ko ni sèbèn ko
ka Gafe labò bolo (Faamuya Nyè kun).

Sèbèn dia yàrà : Kalan Nyè Nyini da.
Siri yàrà : Gafe mara yùràba.

— Kalo 7 nan. 1979 —

(A. Baris)